

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

УДК 378.147

Леся Вікторова

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ВНЗ

У статті розглянута проблема іншомовної підготовки студентів як обов'язкового компонента їх майбутньої фахової діяльності. Визначено, що однією з важливих педагогічних умов іншомовної підготовки є сформованість професійної педагогічної компетентності викладачів спеціалізованих ВНЗ. Одночасно одним із дієвих заходів підвищення педагогічної майстерності викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів є розробка та проведення спецкурсів та курсів підвищення кваліфікації, що поєднують в собі різні компоненти підготовки (педагогічний, психологічний, методичний) та сучасні методи навчання.

Ключові слова: *іншомовна підготовка, компетентнісний підхід, підвищення кваліфікації, фахова мова, вузькоспеціалізована лексика.*

Сьогодні іноземну мову викладають для студентів різних напрямів підготовки у немовних, лінгвістичних, педагогічних ВНЗ, де готують фахівців, для яких володіння іноземною мовою є професією. У спеціалізованих вузах з поглибленим вивченням іноземної мови, не дивлячись на відсутність у назві спеціальності відповідних дефініцій, кваліфікаційними характеристиками передбачено високий рівень іншомовної компетентності випускників.

У процесі приєднання України до Болонського процесу, метою якого є створення єдиного освітнього простору, визнано, що високий рівень компетентності з іноземної мови необхідний не тільки студентам-філологам, а й фахівцям інших спеціальностей, зокрема, майбутнім правоохоронцям, що можуть використовувати іноземну мову здебільшого в оперативній діяльності за складних, конфліктних або екстремальних ситуацій.

Тобто, у спеціалізованих ВНЗ, крім своєї основної спеціальності, студенти вивчають іноземну мову як засіб здійснення професійної діяльності, причому обсяг і характер мовної підготовки істотно відрізняються від такої в мовних чи немовних вищих навчальних закладах.

Аналіз специфіки викладання іноземної мови у спеціалізованих вищих навчальних закладах дозволив виділити низку найбільш істотних суперечностей між сучасними вимогами до рівня іншомовних комунікативних умінь, професійно-особистісних якостей майбутніх фахівців в

умовах інтеграції міжнародного освітнього простору і низьким рівнем їх іншомовної професійно-комунікативної компетентності. Проте не дивлячись на великий діапазон існуючих підходів до навчання іншомовного професійного спілкування студентів, потребує розробки питання щодо можливостей повноцінного формування досліджуваної компетентності у вищих спеціалізованих навчальних закладах України та умов розгортання відповідної педагогічної діяльності.

Серед вітчизняних методистів ґрунтовно досліджували професійно орієнтоване навчання іноземної мови у немовному ВНЗ переважно у сфері економічних (М. Небава, М. Прадівляний, Н. Прокопенко, Л. Слободянюк та ін.) та технічних спеціальностей (Г. Бородіна, В. Сенченко, І. Степанова та ін.). Свій внесок у розробку питання зробили: Л. Барановська, О. Бігич, Л. Морська, Т. Косова, Н. Сура, Т. Романенко. Вчені, що вивчали викладання іноземних мов у спеціалізованих ВНЗ (А. Кирда, О. Лагодинський, К. Мамчур, та ін.) відзначають, що навчання іншомовного професійного спілкування, зокрема, майбутніх фахівців правоохоронних органів має свою специфіку, що потребує подальших студій та напрацювань.

Вітчизняні вчені вважають [1], що тенденціями науково-методичного дослідження процесу професійно орієнтованого навчання іноземної мови є стійкий інтерес науковців-методистів до цього процесу в нелінгвістичних ВНЗ та домінування англійської мови серед досліджуваних іноземних мов.

Одночасно, досліджуючи зарубіжний досвід іншомовної підготовки співробітників держбезпеки, К. Мамчур підкреслює особливу значимість критичних для національної безпеки США мов – арабську, китайську, гінді, фарсі та інші. Мови, що важливі для національних інтересів США, не в останню чергу – у військовій і розвідувальній сферах визначає спеціальний підрозділ – «група швидкої мовної допомоги» [2]. На основі аналізу потенційної небезпеки для США «група швидкої мовної допомоги» визначає, на які мови й географічні об'єкти повинні зосередити всі свої сили правоохоронні органи.

Попри наявність великої кількості робіт щодо професійно орієнтованого навчання іноземної мови відчувається брак досліджень з особливостей формування ключових компетентностей в процесі іншомовної підготовки студентів спеціалізованих ВНЗ.

Мета дослідження – визначення особливостей організації іншомовної підготовки студентів та підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов у спеціалізованих ВНЗ.

На шляху інтеграції іншомовної та професійної підготовки у вищих навчальних закладах України лежить ціла низка протиріч: між цілями, змістом, формами, умовами навчальної діяльності студентів та професійної діяльності майбутніх фахівців; між орієнтацією навчання на «передачу» фахових та іншомовних умінь і навичок, з одного боку, і необхідністю використання їх системи в процесі професійної діяльності – з іншого; між

системністю, ситуативністю, міжпредметністю, надпредметністю, вмотивованістю використання загальних і професійних компетенцій фахівця та їх формуванням в рамках окремих навчальних курсів, які можуть доповнюватися сучасними положеннями компетентнісного підходу, та дозволяють підготувати фахівця до майбутньої професійної діяльності через формування основних компетентностей у процесі іншомовної підготовки.

Як зазначають науковці [3–6], особливий інтерес щодо формування професійного мовлення студентів викликають спеціалізовані навчальні заклади, для яких згідно з відомчими нормативами передбачається поглиблене вивчення іноземної мови, оскільки в організації їхньої мовної освіти є низка проблем і протиріч. Н. Мильцева [3] виокремлює ці вищі навчальні заклади, зокрема і Академію ФСБ Росії, що займає особливе місце серед мовних та немовних вищих навчальних закладів (як за об'ємом, так і за характером мовної підготовки слухачів) та передбачає достатньо високий рівень підготовки з іноземних мов (в більшості – це рівень B2 за загальноєвропейською класифікацією рівнів володіння іноземною мовою). Разом з тим, такі спеціалізовані навчальні заклади готують не фахівців з іноземних мов, а фахівців іншої професійної сфери, де іноземна мова – складова їх професійної компетентності. Відсутність юридичного статусу додаткової мовної освіти в таких ВНЗ, єдиних державних стандартів для ліцензування реалізованих у них програм, єдиних навчально-методичних підходів до навчання студентів – майбутніх фахівців у галузі іншомовної професійної комунікації, безумовно, впливають на якість іншомовної підготовки. Одночасно, варто відмітити, що рівень B2 на сьогоднішній день не забезпечений ні одним із діючих державних стандартів у галузі вищої освіти. Н. Мильцева [3] систематизувала структуру організації іншомовної освіти у ВНЗ Росії; визначила категорії спеціалізованих вузів, існуючих фактично, але які ще не мають юридично оформленого мовного статусу; запропонувала визначення цієї категорії ВНЗ, що може служити основою для подальших досліджень у галузі методики викладання в них іноземної мови. Розробила єдиний підхід до проектування системи мовної освіти в спеціалізованих ВНЗ, що заснований на теорії систем, а також методах педагогічного прогнозування і моделювання. Теоретично обґрунтувала методику формування системи компетенцій спеціалістів з додатковою кваліфікацією «Перекладач-референт у сфері професійної діяльності».

Одночасно якість спеціальної мовної підготовки визначається сукупністю навчальних, методичних, науково-дослідних та організаційно-управлінських заходів відомчого ВНЗ з вивчення та постійного вдосконалення знань з відповідних іноземних мов.

У процесі викладання іноземної мови в немовному вузі переслідуються цілі, які пов'язані як з поглибленням пізнання іноземної

мови, так і з розширенням знань, навичок і вмінь зі спеціальності та формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Підготовка професійно компетентних фахівців, у свою чергу, вирішальною мірою залежить від викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів. У зв'язку з цим, як наголошує П. Лузан, особливої гостроти набуває проблема удосконалення педагогічної діяльності викладачів. Адже, соціальна функція викладача навчального закладу полягає в тому, щоб виховувати та навчати студентів відповідно до потреб суспільства, з урахуванням особистісних якостей, кваліфікації, світогляду [7]. Крім того, необхідно піклуватися про постійне поповнення кафедр педагогічно обдарованою молоддю. В. Струманський, обґрунтовуючи концептуально-структурний зміст виховання, справедливо наголошує: «...окреслюючи вагу і значення цього питання, маємо всі підстави класифікувати цю науково-педагогічну проблему як фундаментальну» [8].

Відзначено, що ефективність іншомовної підготовки у відомчому ВНЗ України залежить від наявності науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, наділених необхідними компетенціями в галузі педагогіки, лінгвістики, теорії, методики й практики викладання іноземних мов. Одночасно викладацький склад повинен не лише досконало володіти матеріалом спеціальності, але й мати достатньо чітке уявлення про суміжні дисципліни, особливо профілюючі. Без цього не розв'язати завдання щодо комплексного навчання, його профілізації. Однією з умов навчання іншомовного професійного спілкування студентів є інтеграція змісту дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», гуманітарних, спеціальних і фахових дисциплін.

Аналіз освітньої практики свідчить, що нині вкрай актуальною є проблема входження молодих педагогів до нового педагогічного простору. Реалізація адаптивних заходів дає змогу значною мірою уникнути таких негативних явищ, як нестабільність та плінність кадрів, повільне зростання професійної майстерності молодих викладачів іноземних мов, конформізм і негативний стиль діяльності викладача-початківця. Слід враховувати й специфіку загальної професійної підготовки студентів спеціальних вузів. Отже, проблема підвищення професіоналізму викладачів вищих навчальних закладів нерозривно пов'язана з проблемою подолання існуючих стереотипів в організації навчально-виховного процесу та підвищення професійної майстерності.

Проблема вдосконалення педагогічної майстерності викладачів спеціальних вищих навчальних закладів є актуальною, перспективною у світлі розбудови системи вищої освіти та потребою суспільства в іншомовній професійно-комунікативній компетентності фахівців, здатних адекватно реагувати на запити часу та взаємодіяти з представниками інших культур. Формування досліджуваної компетентності у студентів відбувається тільки за умови цілеспрямованих і кваліфікованих дій усіх викладачів навчального закладу, що загалом піднесе рівень професійного спілкування. Кожен викладач повинен власним прикладом впливати на

студентів та оточення, постійно стежити за усним та писемним мовленням студентів, поглиблювати їхні знання про походження та вживання спеціальної лексики, формувати навички володіння науковим стилем, звертати увагу на оформлення ділових документів. Адже відомо, що з усіх педагогічних засобів впливу на вихованців одним із найбільш дієвих є сила живого прикладу. Наочним і живим прикладом, еталоном іншомовної професійно-комунікативної компетентності для студентів має бути сам викладач іноземної мови.

Науковці відзначають, що актуальність цього напрямку особливо важлива за організації навчального процесу у спеціалізованих вищих навчальних закладах. Зокрема, вивчаючи досліджувану компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників у вищих військових навчальних закладах, наголошують на впровадженні у навчально-виховному процесі такої умови, як організації взаємодії курсантів і викладачів на основі суб'єкт-суб'єктних взаємин, діалогу та створення викладачем ситуацій успіху [9].

Л. Герасименко [10, с. 3] наголошує на врахуванні специфіки фахової підготовки й інших факторів професійної адаптації викладачів іноземної мови в спеціалізованих навчальних закладах. Виключно гуманітарна спрямованість навчання на факультетах іноземних мов у педагогічних ВНЗ, як базових закладах підготовки викладачів іноземних мов, не дає їм змогу у майбутньому за роботи у спеціалізованих навчальних закладах зрозуміти повною мірою специфічні аспекти в процесі викладання власної дисципліни. На прикладі підготовки студентів льотних навчальних закладів автор наголошує, що науково-педагогічні працівники повинні володіти високим рівнем професійної майстерності, знаннями нормативно-правового забезпечення підготовки авіаційних фахівців, методологічними засадами підготовки операторів складних систем, володіти сучасними методиками викладання іноземних мов.

Крім того, педагогічна діяльність тісно пов'язана з особистісними якостями педагога, його мотивами та ціннісними орієнтаціями, самосвідомістю, професійними установками і впливає на результативність навчально-виховного процесу. На якість педагогічної діяльності викладачів іноземних мов впливають потреби, інтереси, мотиви, мета, воля, почуття, рівень інтелекту, пізнавальні процеси.

Одночасно одним із дієвих заходів підвищення педагогічної майстерності та організаційною умовою адаптації викладачів іноземних мов вищих навчальних закладів є розробка та проведення спецкурсів і курсів підвищення кваліфікації, що поєднують в собі різні компоненти підготовки (педагогічний, психологічний, методичний), проведення конференцій, семінарів, творчих вечорів та ін.

Програма спецкурсів для викладачів може передбачати використання широкого спектру методів навчання: лекційного, імітаційного, ігрового, дискусії, самостійної роботи. Навчально-тематичний план спецкурсу варто розподілити на два блоки: теоретичні основи роботи з іншомовною

вузькоспеціалізованою лексикою та психолого-педагогічні засади формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності.

Перший блок спецкурсу може актуалізувати і формувати у викладачів базові знання, вміння і навички відносно роботи з іншомовною вузькоспеціалізованою лексикою та передбачає вивчення особливостей системної організації, генетичних джерел формування та аналізу лексико-граматичного складу вузькоспеціалізованої лексики, унормування фахової термінології. Мета вивчення тем цього блоку – систематизувати, узагальнити й поглибити теоретичні знання з основних розділів іншомовної вузькоспеціалізованої лексики, удосконалити мовленнєві уміння та навички у побудові професійного висловлювання, грамотного відтворення запропонованих та створення власних наукових текстів, ведення професійної документації, оволодіти більш високим рівнем культури професійного іншомовного мовлення.

Другий блок спрямований на формування базових знань із педагогіки та психології, які сприятимуть формуванню іншомовної професійно-комунікативної компетентності у студентів: формування та засвоєння понять, основи психо- та соціолінгвістики, методики формування лексико-термінологічних знань та умінь, умови засвоєння іншомовної вузькоспеціалізованої лексики, оволодіння понятійно-термінологічною підсистемою фахових дисциплін, лінгводидактична модель збагачення словникового запасу студентів вузькоспеціалізованою лексикою на міжпредметній основі, термінологічна грамотність та лінгводидактичне тестування.

Лекційно-теоретичні та практичні заняття є орієнтовними і за потреби можуть доповнюватися, розширюватися, поглиблюватися з урахуванням потреб слухачів в межах відведених годин. Так, слухачам можна пропонувати варіативні програми, в яких буде передбачений вибір тем найбільш цікавих і необхідних у практичній діяльності конкретного викладача. Заняття дадуть змогу активно залучати викладачів, сприяти узагальненню теоретичних положень, розширенню та поглибленню знань іншомовної вузькоспеціалізованої лексики.

Визначаючи зміст спецкурсу, варто врахувати, що на успіх підвищення якості педагогічної діяльності викладачів впливає їх позитивне ставлення до педагогічної професії та пізнавальний інтерес до змісту навчання. Низький рівень пізнавального інтересу негативно впливає на самостійність, відповідальність, ініціативність в оволодінні педагогічними, психологічними та методичними знаннями. Тому, крім традиційних форм роботи, необхідно використовувати й ті, що потребують активної творчої діяльності викладачів, пропонувати педагогічні задачі, ігрові завдання і проблемні ситуації, вирішення яких здійснюватиметься всією групою, спираючись на набуті знання. Адже, післядипломна освіта тільки тоді стає здатною розвивати особистість викладача, коли вона спрямована на нестандартні, пошукові форми і методи розвитку його педагогічної діяльності, які, в свою чергу, базуються на особистісній потребі, ініціативі,

бажанні та пошуках самих викладачів.

При плануванні семінару та при роботі з викладачами необхідно враховувати деякі особливо важливі моменти. Викладач має певною мірою володіти акторськими вміннями, спорідненими з комунікативними: організувати мовлення, правильно будувати фрази, вести монолог, варіювати стилістичні прийоми, засоби спілкування.

Керівнику спецкурсу під час проведення лекційно-практичних занять необхідно звернути увагу на слабкі та сильні сторони кожного слухача в залежності від їхньої педагогічної підготовки і досвіду, надати кожному з них конкретну допомогу у визначенні шляхів підвищення якості педагогічної діяльності.

Оскільки вдосконалення педагогічної діяльності викладача передбачає індивідуальний підхід до кожного зі слухачів, значну увагу необхідно приділяти їх здатності до самоорганізації, формувати у викладачів уміння планувати самостійну роботу. Самостійну роботу спрямовувати таким чином, щоб поставлені керівником спецкурсу педагогічні проблеми вирішувалися з урахуванням отриманих на лекції теоретичних знань і самостійного опрацювання рекомендованої літератури. Активне сприйняття лекційного матеріалу, у свою чергу, позитивно впливатиме на формування інтересу до педагогічної професії, допоможе співвіднести свої можливості та здібності з вимогами педагогічної діяльності, сприятиме формуванню установок, які є стартовими в удосконаленні педагогічної діяльності викладачів.

У сучасних умовах підвищення ефективності викладання іноземних мов у спеціалізованих вузах правоохоронних органів можливе завдяки організації процесу підвищення кваліфікації викладачів на курсах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації та впровадженню в навчальний процес новітніх освітніх технологій, які не тільки забезпечать високий рівень володіння студентами іноземною мовою, а й впливатимуть на розвиток їхніх фахових якостей. Професійна адаптація викладачів іноземних мов до педагогічної діяльності в спеціалізованих навчальних закладах, що є важливим етапом становлення викладача як фахівця, сприятиме їхній творчій самореалізації та самовдосконаленню особистості.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні системи іншомовної підготовки майбутніх правоохоронців за впровадження відповідних психолого-педагогічних умов, що значно зменшать небажані психічні стани (фрустрації, підвищеної тривожності) слухачів спеціалізованих навчальних закладів. А також вивчення їхньої готовності до вільного спілкуватися іноземною мовою під час виконання професійних завдань та в умовах підвищених психологічних навантажень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теорія і практика формування іншомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні у студентів нелінгвістичних спеціальностей : колективна монографія / О. Б. Бігич, Л. В. Бондар, М. М. Во-

- лошинова [та ін.] ; за ред. О. Б. Бігич. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – 383 с.
2. Мамчур К. В. Зарубіжний досвід навчання військових фахівців арабській мові / К. В. Мамчур // Військова освіта : збірник наукових праць. – К., 2008. – № 1(21). – С. 61–67.
 3. Мыльцева Н. А. Гуманизация языкового образования в специализированных вузах / Н. А. Мыльцева // Высшее образование сегодня – 2006 – № 12 – С. 56–58.
 4. Кукарцева Т. А. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности будущих специалистов военно-экономического профиля в иноязычном образовательном процессе : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Т. А. Кукарцева. – Самара, 2011. – 23 с.
 5. Матвеева И. А. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности в иноязычной подготовке будущего военного летчика : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Матвеева. – Самара, 2012. – 22 с.
 2. Колотуша Е. Э. Формирование профессиональной направленности курсантов вуза ФСБ России пограничного профиля в процессе обучения иностранному языку : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Колотуша Елена Эдуардовна. – М., 2009. – 211 с.
 3. Лузан П. Г. Активізація навчання студентів / П. Г. Лузан. – К. : РВВ Наукметодцентру агроосвіти, 1999. – 216 с.
 4. Струманський В. П. Концептуально-структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проєкціях української наукової педагогіки / В. П. Струманський // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2(3). – С. 124–127.
 5. Назаренко В. О. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності керівників державної прикордонної служби України: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Назаренко Віктор Олександрович. – Хмельницький, 2007. – 228 с.
 6. Герасименко Л. С. Педагогічні умови адаптації викладачів іноземної мови до професійної діяльності в льотних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. С. Герасименко. – Черкаси, 2012. – 20 с.
 7. Манько В. М. Психологічні фактори педагогічної діяльності викладача у професійній підготовці фахівців правоохоронних органів / В. М. Манько, Н. Г. Іванова // Проблеми освіти. – 2012. – № 70. – С. 157–160.